కథ 1995

9

చింతలతోపు

పాపినేని శివశంకర్

"కిట్టమ్మా... గోపాలబాలా కిట్టమ్మా... ఎహే! కిట్టమ్మా...!" ఊరమ్మటి చింతల తోపు సీయిందం గోయిందంగా వుంది. ఉత్తర పేపు దరిన పెద్ద చింతచెట్టు దగ్గిర జనం చానామంది జేరారు. ఒకేపు ఆడపిల్లలు, ఉంకోయేపు కుర్రకారు.

కట్టకింద నర్సిమ్మ కూతురు మాలక్ష్మి- పదేను పదారేళ్లుంటయ్యేమో- ఉయ్యాల బల్లమీద నుంచోని రయ్‌రయ్‌న ఊగుతుంది. ఉయ్యాలంటే ఉయ్యాలా? పాతికబార్ల మోకు ఎత్తాటి చింతకొమ్మగ్గటారు. నేలమీద నడుమెత్తున అడ్డబల్ల. దానికి గట్టిన తాడు బట్టుకోని ఊపుతున్నాడు సుబ్బాయ్. చూసేవాళ్ల కళ్లు తిరిగి పోయ్యేటట్లు, పైన చిటారుకొమ్మకి తగిలిద్దేవో అన్నంత ఊపు దెచ్చుకోని ఊగుతుంది మాలక్ష్మి. పిల్ల కాయలు కేరింతలు గొడతన్నారు. పెద్దాళ్లు నోరు తెరుచుకోని చూస్తన్నారు.

రాత్రి బడ్డ వానజల్లుకి నేలంతా చిత్తడి చిత్తడిగా వుంది. తోపునిండా తంగేడు చెట్లేంది, జిల్లేడు చెట్లేంది, లంజతుమ్మ చెట్లేంది, పిచ్చికుసుం చెట్లేంది పొదలకు మల్లే పెరిగినియ్. తోపు ఆ మూలనించి ఈ మూలకి కాలిదారి. ఆ దారి గుండా కృష్ణమూర్తి, వాడి సావాస గాడు నరసయ్య వస్తున్నారు, ఉండ్రాళ్ల తద్దె ఉయ్యాల సందడి జూద్దామని. ఇద్దరూ బడెగ్గొట్టారు. అడుగులు బడ్డ నల్లమట్టి దార్లో నడుస్తుంటే చర్... చర్...మని మోతొస్తంది.

వీరయ్యగారి చింతలతోపు ఇప్పడిది గాదు. ఎప్పడు బుట్టిందో. కృష్ణమూర్తి ముత్తాత వీరయ్య. ఊరి కానుకొని పడమటన తోపు మొదలయిద్ది.

పదిహేను గజాలకొకటి లెక్కన- కొన్ని పడిపోంగా డెబ్బై చెట్లన్నా వుంటయ్. కృష్ణమూర్తి వాటినెప్పుడు లెక్క బెట్టినా తేడా వచ్చేది. బడి లేని పూట సావాసగాళ్లని వెంటేసుకొని తోపులోకి జేరాల్సిందే. సన్నటి చిటారు కొమ్మకి గూడా కృష్ణమూర్తి పాకుతాడు. ఏ చెట్టుకెక్కువ కాయలుంటయ్యో దేన్నెక్కటం తేలికో వాడికి బాగా తెలుసు. చెట్టు మొదలు పైన కొమ్మలు చీలిన చోట ఏటవాలుగా గూకోని పళ్లు పులిసిపొయ్యేట్టు చింత కాయలు తింటా గంటలు గంటలు గడపటం, ఆ దార్నే పొలాలకి బొయ్యేవాళ్లని దడిపించటం వాడికి మా యిష్టం. అందరూ గలిసి కాస్త ముదురు చింతకాయలు కోసి మూటగట్టి కోమటి కొట్టుకి తీసుకెళ్తే, జేబు నిండా సెనగపప్పు పోస్తాడు సీతారావయ్య.

కృష్ణమూర్తి అల్లంత దూరంలో కనబడంగానే పుల్లయ్యగారి నారాయణ పాటెత్తుకున్నాడు ఎగతాళిగా. "కిట్టమ్మా! గోపాల కిట్టమ్మా..." అంటూ. కృష్ణమూర్తికి చర్న కోపం వచ్చింది. అమ్మా నాన్న వాణ్ణి ముద్దుగా 'కిష్ణమూర్తీ' అని పిలుస్తారు. నానకెప్పుడైనా కోపం వస్తే, 'ఇటరారా కిటాయ్,' అంటాడు. ఊళ్లో అంతా కిట్ట మూర్తి అనే పిలుస్తారు. నారాయణకి మాత్రం ఎందుకో అలుసు.

"నిన్నేంజేశానమ్మా నేను? అవపడ్డప్పుడల్లా ఏడి పిత్తావ్ ?" అన్నాడు కృష్ణమూర్తి ఉక్రోషంతో.

"వాణ్ణి గూడా నువ్ నారాయ్ అని పిలువు తిక్క వదులుద్ది," చెప్పాడు నరసయ్య.

"పోవాయ్," అంటూ నారాయణ ఉయ్యాల దగ్గిరికి పరిగెత్తాడు. ఉయ్యాల మీద ఒక్కళ్లు ఇద్దరిద్దరు ఊగుతున్నారు. వాళ్లని ఊపటానికి మగపిల్లలు పోటీ పడుతున్నారు.

''నేం గూడా ఊపొద్దాన్నాయ్?'' అనడిగాడు కృష్ణమూర్తి సుబ్బాయ్‌ని.

''బక్కపీసువి, నువ్వేం ఊపుతా?'' అన్నాడు సుబ్బాయ్ నవ్వుతా.

కృష్ణమూర్తి మొకం చిన్నబుచ్చుకున్నాడు. ''పోనీలే, నన్నూపుతాడు,'' అంది శేషయ్య గారి చిన్నమ్మాయ్, ఉయ్యాలెక్కుతా.

కృష్ణమూర్తి కుశాలంగా ఉయ్యాల తాడందుకున్నాడు. ఊప్ అంటూ వెనక్కి లాగి ముందుకు తోశాడు.

''బాగా ఊపాలి పిలగాడా,'' అంది చిన్నమ్మాయ్. పేరుకి చిన్నమ్మాయేగాని ఇరవయ్యేళ్లకి తక్కువుండవ్, ఛామనచాయ మిసమిసలాడతంది. ఇంకా పెళ్లిగాలా, మిలట్రీలో ఉన్న వాళ్ల బావ రావాల, బాండు మేళం మోగాల.

అట్టట్టా చిన్నమ్మాయ్ ఊపు దెచ్చుకుంది. ఇంక కృష్ణమూర్తి ఊపే పన్లేక ఎడంగా నిలబడ్డాడు. చిన్నమ్మాయ్ ముందుకెల్లేటప్పుడు కాళ్లు బాగా జాపుకోని, వెనక్కి బొయ్యేటప్పుడు కాళ్లు ముడుచుకోని రయ్ రయ్యని ఊగుతూంది. 'వామ్మో దీనికి బయ్యమేలేదు,' అనుకుంటా కృష్ణమూర్తి నోరు దెరుచుకోని చూస్తా వుండిపొయ్యాడు. ఇంతలోకి ఎదురుగాలికి చిన్నమ్మాయ్ లంగా పైకిలేచింది.

''ఎక్కిరాయిలే! జిల్లాయిలే, జీడిపప్పులే,'' కృష్ణమూర్తి చేతివేళ్లు మెలికలేసి చూపిస్తా ఎగిరాడు. 'హి...' ఇకిలించాడు నరసయ్య. ఆడా మగా అంతా నవ్వారు.

''ఛీ పాడు పిల్లడా!'' అంది చిన్నమ్మాయ్ గబుక్కున ఉయ్యాల దిగి.

''ఉయ్యాలెక్కంగానే సరిగాదే పిల్లా! ఒడుపూ, వాటం దెలవాల,'' అన్నాడు గడ్డం కింద కఱ్ఱబెట్టుకు చూస్తన్న ముసలాయన.

''మాలావు చెప్పొచ్చావులే, పెళ్లయితే అదే తెలుసుకుంటది,'' అంది ఆడవాళ్ల గుంపులో నుంచి వెంకటసుబ్బమ్మ (దాని మొగుడు దేశాలమీద పొయ్యాడు). ఆడపిల్లలంతా కిసుక్కుమన్నారు. చిన్నమ్మాయ్ సిగ్గుపడింది.

''ఒరేయ్! చింత సెట్లకి ఆడాడ కాయలుండయ్‌రా కోసుకుందామా?'' అడిగాడు నరసయ్య కృష్ణమూర్తిని.

''అన్నీ వానగాయలు,'' అన్నాడు కృష్ణమూర్తి చెట్ల కొమ్మల్లోకి పరీక్షగా చూసి.

''అయితే మాలే, వానగాయలే బాగుంటాయ్ తింటానికి,'' అన్నాడు నరసయ్య.

''సరే పా,'' అన్నాడు కృష్ణమూర్తి, బర్ర ముక్కు చీది. జారిపోతన్న లాగు పైకి లాక్కున్నాడు. వాళ్లకితోడు ఇంకిద్దరు సావాసగాళ్లు తగిలారు. తోపుకి ఇంకో మూల కెల్లి తలో చెట్టెక్కారు. కృష్ణమూర్తి జేబునిండా కాయలు కోసుకుని పెద్దకొమ్మ మొదట్లో కూర్చున్నాడు. ఎక్కడియ్యో బఱ్ఱెలు వొచ్చి చెట్టుకింద నీడకి నిలబడ్డయ్.

*

వానలు వెనకబడ్డయ్. పెసర, నువ్వు పంటల కాలం వచ్చింది. వరదయ్య అరెకరం నువ్వు, అరెకరం పెసర వేశాడు. పెద్దవానకి నువ్వుచేను ఊరకే పోయింది. వెనక చిక్కు అయినంతలో కాస్త పెసరే చేతికొచ్చింది. అదీ గింజలు బాగా ఊరలా. ఎండిన కాయల్ని చావిడి పంచలో పరదాపట్టమీద పోసి ఇద్దరు కూలీలు బడితల్తో కొడతంటే చిందే గింజల్ని ఏరుకోని తింటన్నాడు కృష్ణమూర్తి. పని చెయ్యటం లేదనుకోకుండా మధ్య మధ్య గింజల్ని కుప్పదగ్గరికి పోగుజేస్తన్నాడు. ఆదివారం గాటాన బడి లేదు.

కమలమ్మ పిల్లని చంకనేసుకొని వచ్చింది.

''అబ్బాయ్! కొట్టకెల్లి అరకిలో బెల్లం దీసుకురా,'' అని చెప్పింది.

''డబ్బులియ్యి, ఎల్లొత్తా,'' అన్నాడు కృష్ణమూర్తి.

''సీతారామయ్య కొట్టో మన పొద్దుందిలేరా, అందుల్లో రాసుకుంటాళ్లే పోయ్‌రా,'' చెప్పాడు వరదయ్య.

మూలనున్న బండిగాను దీసుకుని కఱ్ఱపుల్లతో తిప్పుకుంటా ఒక్క లగూ దీశాడు కృష్ణమూర్తి. గుడికి పడమటగా కోమట్ల వీధిలో ఉంది సీతారామయ్య కొట్టు. ఊళ్లోకెల్లా అదే పెద్ద కొట్టు. కొట్లో ఇద్దరు ముగ్గురు మనుషులుండే పాటికి కృష్ణమూర్తి పక్కగా నుంచున్నాడు.

''ఏందబ్బాయ్, ఏంగావాలా?'' అడిగాడు సీతారామయ్య ఎవరికో జొన్నలు కొలుస్తా.

''అరకిలో బెల్లం దెమ్మన్నాడు మా నాన.''

''అట్టనే దీసుకెల్లు,'' అని పక్కనే పట్టు మీదున్న బెల్లాన్ని కత్తితో పగలగొడతా, ''ఏం జదువుతున్నా,'' అనడిగాడు.

''ఐదు,'' చెప్పాడు కృష్ణమూర్తి ఉషారుగా. అంతకన్న ఊల్లో ఎలిమెంటరీ స్కూల్లో పెద్ద క్లాసు లేదు.

సీతారామయ్య బెల్లం పొట్లంగట్టి ఇస్తా, ''మీ నాన ఇంటి దగ్గరే వుండాడా,'' అనడిగాడు.

''కొట్టం దగ్గిర పెసలు గొడతన్నారు.''

''మాయెటేల యింటికొత్తానని జెప్పు.''

కృష్ణమూర్తి తలూపి అట్టనే నిలబడ్డాడు.

"ఇంకేందీ?" అడిగాడు సీతారామయ్య.

"కొసరు బెట్టవా?" అడిగాడు కృష్ణమూర్తి మెల్లిగా.

"ఓర్నీ, అదా," సీతారామయ్య చిన్న బెల్లం ముక్క చేతిలో బెట్టి, "నే జెప్పిన మాట మర్చిపోకుండా జెప్పు," అన్నాడు.

కృష్ణమూర్తి తలూపి బెల్లం ముక్క నోట్లో వేసుకొని, చేతిలో పొట్లంతో ఇంటికి పరిగెత్తాడు.

"ఓర్నీ పిల్లాడు గంతలాడ! పడతావ్‌రా," అంది కమలమ్మ కొడుకును జూస్తా.

"పడన్లేగానీ అమ్మా! ఈ ఏడు చదువైపోతే ఆరో క్లాసు చదివిస్తారంటే," అడిగాడు కృష్ణమూర్తి.

"ఏందో నాయనా పంటలు జూత్తే ఇట్టుండయ్. పై వూల్లో చదువులంటే మాటలా?" అంది కమలమ్మ పొయ్యి దగ్గర చతికిలబడతా. నాలుగు రోజుల కిందట పంతులుగారు ఏదో పనిమీద ఇంటికొచ్చినప్పుడు చెప్పిన మాటలు గుర్తుకొచ్చినయ్ కమలమ్మకి. పిల్లాడు బాగా చదువుతున్నాడనీ, పైకొస్తాడనీ చెప్పాడాయన.

ఊళ్లో హైస్కూలు లేదు. పదిమైళ్ల దూరంలో పమిడిమర్రులో ఒకటీ, పదిహేను మైళ్లలో ఉలవపాడులో ఒకటీ ఉన్నయ్. ఉలవపాడులో కమలమ్మ చెల్లెలుంది. కొడుకుని అక్కడుంచి చదివించొచ్చు. 'ఏమో అప్పుడు సంగతి,' అనుకుంది కమలమ్మ పొగలొట్టల్తో పొయ్యిరాజేస్తా.

రాత్రి పొద్దుబోయింది. కృష్ణమూర్తి పుస్తకాలు ముందేసుకొని కుస్తీపడుతున్నప్పుడు కోవిటి సీతారామయ్య వచ్చాడు. ఉడుకుడుకు నీళ్లు బోసుకొని, ఉతికిన పంచె కట్టుకుని పెంకుటింటి ముందు మెల్లాలో మంచం మీద కూర్చున్నాడు వరదయ్య. ఇంటి ముందు వేపచెట్టు మీద నుంచి గాలి మెల్లిగా దోలతంది. ఎక్కడో కీచురాయి 'గీ'మంటంది. బయటంతా గబ్బుగియ్యం.

"ఏంది వరదయ్యన్నా మరీ నల్లపూసైపొయ్యావు?" అంటూ వచ్చాడు సీతారామయ్య.

'నల్లపూసవ్వటమంటే ఏందబ్బా?' అనుకొన్నాడు కృష్ణమూర్తి.

లోపల్నుంచి కమలమ్మ వచ్చి, "కూకో అన్నయ్యా," అని స్టూలు చూపించింది.

సీతారామయ్య కూర్చున్నాడు.

"ఏంటో పనుల్లో బడి అటేపురాలా ఈ మద్దెల," అన్నాడు వరదయ్య.

"పెసలు గొట్టావా? ఎన్నయినయ్యేంది?"

"మా అయితే రొండు కింటాళ్లవుతయ్యేమో! ఎప్పుడుకప్పుడు శాకిరీదప్ప సేతులో కొచ్చేది కన పట్టంలా," నిటూర్చాడు వరదయ్య..

"కాలమట్టుంది మరి. సరిగానీ కొట్టో ఖాతా పెరిగిపొయ్యింది. ఏమన్నా జమెయ్యరాదూ?" అడిగాడు సీతారామయ్య మెల్లిగా.

"ఈ పెసలమ్మితే సూద్దాంలే!"

"రేటెంతుందేం?"

"ఆ రెండొందలుంటదేమో."

"అదేదో నాకే అమ్మెయ్యరాదూ! పైవాడికిచ్చి అవస్తబడే కంటే ఊళ్లో బేరం. నాల్రూపాయలు తగ్గినా నమ్మకంగదా?"

వరదయ్య ఆలోచన్లోబడ్డాడు. సీతారామయ్య కమ్మాలంటే రేటు తగ్గించి అమ్మాల. అమ్మినా ఇప్పుడు చేతుల్లోకి వచ్చేదుండదు. పొలానికి మళ్లీ ఎతుక్కోవాల్సిందే. అదే బయటి వాళ్లకమ్మితే నాలుగు డబ్బులు చేతుల్లో పడతయ్. సీతారామయ్య బాకీ పొగాకు పంటలో చూడొచ్చు. అందుకని వరదయ్య మాట్లాడకుండా ఊరుకున్నాడు. అతని ఆలోచన గ్రహించాడేమో సీతారామయ్య మళ్లీ రెట్టించలేదు. రైతుల్ని ఒత్తిడిపెట్టి బావుకుందామనే రకంగాదు సీతారామయ్య.

"నీ డబ్బేడకీ పోదులేవయ్యా. ఇందుల్లో కాపోతే రేపు పొగాకుపంటలో తీరవలేమా యేంది?" అన్నాడు వరదయ్య.

"పొగాకా? ఇంక అయినట్టే! పోయనేడు పొగాకులో లాబాలు దీసినోళ్లు మనూల్లో ఎవరుండారో జెప్పు. మెరకవీధి నాగేశ్వరరావూ, కిట్టయ్యగారి సుబ్బయ్యా పొలాలమ్ముకు పొయ్యారుగదా? ఇంకా పొగాకు మీద ఆశబెట్టుకుంటావేందీ నీ పిచ్చిగానీ, ఇయ్యేడు నలుగు రైదుగురు పత్తి ఏస్తున్నారుగా, నువ్వు గూడా ఎయ్యరాదా?" అన్నాడు సీతారామయ్య. పెసలబస్తాల పక్కన తాలు పెసలు గుప్పెడు తీసుకొని ఊది నోట్లో వేసుకున్నాడు.

"మరే అన్నాయ్యా! నేను గూడా శత పోరతన్నా పొగాకొద్దని. ఈయనేడ? పెళ్లాం మాటింటేగా," అందుకుంది కమలమ్మ.

"ఒట్టి మొండిఘటం గదమ్మా," అన్నాడు సీతారామయ్య నవ్వుతా.

భార్య మాటలు పట్టించుకోలేదు వరదయ్య. "ఇయ్యేడు రేటు కాత్త అందుకుంటే చాలు, బాకీలన్నీ చుప్తాగా తీరిపోతాయ్," అన్నాడు. పొగాకు కాడతీసి మధ్యలో ఈనెతీశాడు.

ఇంతలోకి పక్క వీధి సూరయ్య పెద్దకొడుకు రామారావు వచ్చాడు. చేతుల్లో ఏదో కాగితాలుండయ్.

రామారావు బియ్యే చదివాడు. ఉద్యోగం లేదు. ఇంటి పట్టునే తండ్రికి సాయంగా నాలుగెకరాల పొలం చూసు కుంటున్నాడు.

"ఏందిరోయ్ పెద్ద పనిమీదే వచ్చినట్టుండావ్?" అడిగాడు వరదయ్య. చుట్టకొన కొరికి నోట పెట్టు కున్నాడు.

"ఏముంది మావా! సాగర్ నీర్లు మన పొలాలకి మళ్లించాలని గవర్నమెంటుకి కాగితం. అందరి చేతా సంతకాలు చేయించి ఇద్దామని. వ్యవసాయమంత్రి పాటూరు వచ్చేదుందంట. అప్పుడు కలుసుకోని ఇవ్వాల," చెప్పాడు రామారావు. వరదయ్య కూర్చున్న మంచం మీదే కాళ్లకట్టన కూకున్నాడు.

"మొత్తం మీద ఏదో ఒకటి తలపెడతానే వుంటావు. నీ అసుమంటోళ్లు ఊరికిద్దరుంటే సాలు, దేశం బాగుపడుద్ది," అన్నాడు సీతారామయ్య.

"ఈ కాగితాల వల్ల ఏమవుద్ది. ఇంతకు ముందు ఎన్నిసార్లు ఊళ్లోవాళ్లం కిందామీదా పడలేదు?" అన్నాడు వరదయ్య తేలిగ్గా

"మరే ఏడేళ్ల నుంచీ ఈ తంతు జరుగుతానే వుందాయె. ఒకడేమో ఇయ్యన్నీ మెరకచేలు, నీళ్లెక్క వంటాడు. వుంకోడేమో పంపింగ్ స్కీమ్ పెట్టేద్దా మంటాడు. అంతా అరిసేతులో వైకుంటమే. నాలుగు మైళ్ల దూరంలో కిష్టకాలవ పారతన్నా చుక్క నీళ్లు అంద వాయె," అన్నాడు సీతారామయ్య.

ఈ మాటలన్నీ కృష్ణమూర్తి శ్రద్ధగా వింటున్నాడు గానీ సంగతి వాడికి సరిగ్గా అర్థమైనట్టు లేదు.

"ఆ పొగాకు కంపెనీలోళ్లే కాలవ రాకుండా జేశా రంటగా," అందుకుంది కమలమ్మ.

"ఈసారి గట్టి ప్రయత్నం చేద్దాం, ఎలక్షన్లు దగ్గర బడతన్నయ్ గదా! అంతా ఒకకట్టు మీదుంటే గవర్న మెంటుని ఒక పట్టు పట్టచ్చు. కానీ మావా సంతకం పాడువ్. ఇంకా పైవీధికెల్లాల," తొందరపెట్టాడు రామా రావు.

"సంతకమా? మీ మావది ఏలిముద్ర గద బ్బాయ్," అంది కమలమ్మ నవ్వుతూ.

"ఓసోస్? అక్కడికి నీకేందో సంతకం సేతయి నట్టు" అన్నాడు వరదయ్య రవ్వంత సరసంగా.

"నాకు సంతకం వచ్చు నానా! నేను రాసేదా," అడిగాడు కృష్ణమూర్తి ఉషారుగా. వరదయ్య నవ్వాడు.

"రేపు పెద్దయినాక అట్టనే రాదువు లేవోయ్," అన్నాడు రామారావు.

కమలమ్మ లోపలికెళ్లి కాటిక్కాయ తెచ్చింది. వరదయ్య చుట్ట అవతల పారేసి ఎడమ చేతివేలికి కాటిక రాసుకోని రామారావు పేరు రాసినచోట వేలి ముద్ర వేశాడు.

"ఈ పిల్లాడెట్టా సదువుతున్నాడో కాత్త పట్టించు కోయ్యా! నీకు పుణ్ణెముంటది," చెప్పింది కమలమ్మ రామారావుతో.

"స్కూలు ఫస్టు వీడేనంటన్నారు పంతులుగారు. అయినా శనాదివారాలు నా దగ్గిరికి రారా కిష్టమూర్తీ లెక్కలు చెపుతా."

కృష్ణమూర్తి బుద్ధిగా తలూపాడు. రామారావు బాబాయ్ (అట్లానే పిలుస్తాడు కృష్ణమూర్తి) తనకి లెక్కలు చెపితే ఇంకేం? బాగా చదువుకోని కలక్టర్రై పోవచ్చు.

రామారావు లేచాడు. సీతారామయ్య కూడా బయ ల్దేరాడు.

తండ్రీకొడుకుల్ని అన్నాలకి లెమ్మంది కమలమ్మ, బయట గాలి బిగదీస్తోంది.

*

ఇంటికి పొగనారు మూటలు దెచ్చాడు వరదయ్య. బుల్లిబుల్లి మొక్కల్ని చూస్తుంటే కృష్ణమూర్తికి కుశాలగా ఉంది. రెండెకరాలకి సరిపొయ్యే నారు దెచ్చాడు వరదయ్య. కమలమ్మకి ఇష్టం లేకపొయ్యినా ఇయ్యేడు పొగాకే వేసి ఐసాపైసా తేల్చుకోవాలను కున్నాడు. ఊళ్లో ఐదారుగురు రైతులు కొత్తగా పత్తి వేశారు.

పొగనాట్లకి తనుగూడా వెళ్లాడు కృష్ణమూర్తి. ఇంటి దగ్గిరుండి చెల్లెల్ని ఆడిచ్చురా అని అమ్మ చెప్పినా విన్లేదు. వాళ్ల నాన్న పలుగుతో తవ్విన పాదుల్లో నీళ్లు పొయ్యటం, నీళ్లు అయిపోగానే చేనికి దక్షిణం దరినున్న కుంటలో మట్టి కడవతో నీళ్లు దేటం కృష్ణమూర్తి పని. నలుగురు కూలీలున్నారు. పొద్దుగూకే వేళకి నాట్లు అయిపోయినియ్.

నాటిన మొక్కల్లో కొన్ని బతకలేదు. వరదయ్య మళ్లీ కొంత నారు దెప్పించి పది పాదులేశాడు. అప్పుడు మళ్లీ చేనికెళ్లాడు కృష్ణమూర్తి, మొక్కలు కలకలలాడ తన్నయ్. పట్టుకుంటే చేతికి జిడ్డుజిడ్డుగా అవుతుంది.

"ఇయ్యేం కాయలు గాత్తయ్ నానా?" అడిగాడు కృష్ణమూర్తి వరదయ్యని. "పెసర, మినుముకు మల్లే ఇయ్యిగూడా కాయలు గాయాలిగా."

ఇయి కాయలకోసం గాదురా. బాగా పెరిగిం తర్వాత ఆకు నరికి బేరన్లో కాలుత్తాం. ఆమైన చెక్కులు గట్టి అమ్మేత్తాం. అమ్మితే అయి కొనుక్కున్నోళ్లు వాటిని చూరచూర జేసి సిగిరెట్లు తయారుజేసి అమ్ము కుంటారు."

కృష్ణమూర్తికి ఇదేం నచ్చలా, ఆకుల్లో సిగిరెటు తయారుజేత్తారా ! యాక్కిరాయిలే! ఇయ్యేం మొక్కలు. తింటానికి పనికి రాకపోతే ఇంకెందుకు.

దీపాలమాస వొస్తందంటే కృష్ణమూర్తికి బొవ్ కుశాలగా వుంది. మందులు గాల్చొచ్చు. దీటీలు తిప్పొచ్చు. ఆదివారం నరసయ్యతో గలిసి గొడ్లను గాసే సుబ్బాయ్ వెంట దీటీల కోసం పడమట పొలాన బీళ్ల కెల్లాడు కృష్ణమూర్తి. గడ్డి మోకాటెత్తు పెరిగుంది. ఎడ్లు తోకల్తో ఈగల్ని విసురుకుంటా అదేపనిగా గడ్డి మేస్తన్నయ్.

“దీటీలు ఊరికీనే కట్టిపెడతానేంది! మీ సేలో నాలుగైదు ఏరుసెనగ మండలైనా పీక్కురాండి!” అని చెప్పాడు సుబ్బాయ్ కళ్లు గిరగిరా తిప్పుతా.

“మా సేలో ఏరుసెనగ లేదు. పొగాకేశారు,” అని చెప్పాడు కృష్ణమూర్తి.

“మా సేలో ఏశారుగా! పొయ్యి తెద్దాంపా,” అని నరసయ్య కృష్ణమూర్తి చెయ్యి బట్టుకొని లేచాడు.

ఇద్దరూ చేలకడ్డం బడి వాగుదాటి శేషయ్యగారి చేనికెళ్లి వాటెడు వేరుసెనగ మండలు పీకారు. దార్లో వాగు నీళ్లతో జాడిచ్చారు. కాయ ఇంకా ఊరలా తప్ప కాయలే ఎక్కువ. అయి తీసుకొచ్చి సుబ్బాయ్ ముందు బెట్టారు. ముగ్గురూ మండల్నుంచి కాయలు పీకి ఒలుచుకొని తిన్నారు. తర్వాత సుబ్బాయ్ మంచి నల్ల తుమ్మ చెట్టు చూసి జవరంగా ఉన్న కొమ్మలు నాలుగు కొట్టాడు. బారబార ముక్కలుగా నరికాడు. తోలు దీసి మొదుట్లో చీల్చి ఒక్కొక్కటే బొంగు ముక్కలు దాంట్లో గుచ్చి బిగ్గొట్టి చుట్టూతా రెండు మూడు కడాలు వేసి పొద్దు మళ్లే యేళకి మూడు దివిటీలు తయారుజేశాడు. అప్పుడు దాకా నరసయ్య, కృష్ణమూర్తి ములుగఱ్ఱ దీసుకొని ఎడ్లని మళ్లేస్తా ఉండిపొయ్యారు. తర్వాత ఇద్దరూ దీటీలు తీసుకొని బయల్దేరారు.

దూరంగా కృష్ణమూర్తి వాళ్ల పొగతోట కనబడ తంది. చేలో కలుపు దీస్తన్నారు గావాల.

“అరేయ! నేను మా చేను మీదగా ఎల్తానుగానీ దీటీలు దీసుకెల్లావా ఊళ్లోకి?” అనడిగాడు కృష్ణమూర్తి నరసయ్యని.

“పోమ్మా! ఇయ్యన్నీ నేనెట్లా మోసుకెల్లేది?” అన్నాడు నరసయ్య.

“అంతేలేరా ! మా నాన రోలు రోకలి చేయిత్త న్నాడు. ఒకపూట నీకియొద్దూ!” ఆశ చూపించాడు కృష్ణ మూర్తి.

నరసయ్య సంతోషంగా, “అట్టయితే తీసుకెల్తా” అని ఒప్పుకొని దీటీలు భుజంమీద పెట్టుకొని కదిలాడు.

చేలో మల్లె బాగా పెరిగింది. వరదయ్య, కమలమ్మ, వెంకటసుబ్బమ్మ ఇంకో కూలమ్మాయి కలుపు దీస్తన్నారు.

కమలమ్మ కొడుకును జూసి, “అబ్బాయ్ ఆది వారం గందా! ఇంటో పిల్లని పట్టుకుంటావనుకుంటే యాడ పెత్తనాల కెల్లావురా,” అనడిగింది.

దివిటీల కోసం వెళ్లినట్టు చెప్పాడు కృష్ణమూర్తి.

“ఏందోనమ్మా మాయదారి పిల్లాడు. పొద్దస్త మానం ఆటలు దప్ప మాటినకుండా తయారవు తున్నాడు,” అంది కమలమ్మ మురిపెంగా.

వెంకటసుబ్బమ్మ నవ్వుతా అందుకుంది. “మాయదారి పిల్లాడా? తద్దెరోజు చింతలతోపులో సిన్న మ్మాయిని ఎంత గోల జేశాడనీ? నీ కొడుకు తక్కువోడు గాదక్కాయో?”

‘అన్నీ చాడీలు చెవుతుంది,’ అనుకుంటా కొర కొరా చూశాడు కృష్ణమూర్తి అదేం పట్టిచ్చుకోలేదు. ‘అటు మొన్న మాయెటీల నువ్వు దొడ్లో ఎంకటపతితో గుస గుస మాట్టాట్టం నేం జూశాలే,’ అందామనుకున్నాడు మళ్లీ.

“మాటలాపి కానియ్యండి, ఇంక రెండుసాళ్లే దిగ బడ్డయ్. పొద్దు గూకుతుంది,” అంటా తొందరజేశాడు వరదయ్య.

ఇంకో సాలు మిగిలుండగానే కమలమ్మ ఇంటికి బయల్దేరింది. పిల్లని పక్కింటి వాళ్లకిచ్చి పొలాని కొచ్చింది. వెళ్లి దానికి పాలు పట్టి, వంట జెయ్యాల. ఒకేపు మబ్బు మూపుకొస్తంది. కుంటలో నీళ్లు దాగి కృష్ణమూర్తి వాళ్లమ్మతో బయల్దేరాడు.

పొలంగట్ల మీదగా నడుస్తుంటే అటూ ఇటూ వేరుసెనగ, జొన్న, అక్కడక్కడ పత్తిచేలు కనబడ తన్నయ్. పత్తి చేలు ఇప్పటికి బాగుండట్టే. ఇంకో వాన బడితే బెట్ట దియ్యకుండా ఎక్కొస్తయ్. దారి పక్క గడ్డి మొక్కల మీద బుల్లి బుల్లి నీలంరంగు తూనీగలు వాల తన్నయ్. కృష్ణమూర్తి మెల్లి మెల్లిగా పిల్లిలాగా వెళ్లి ఒక తూనీగని బట్టుకున్నాడు.

కమలమ్మ చూసి, “ఆటలు మాని తొందరగా కదులబ్బాయ్! అవకడ వానొచ్చేటట్టుంది,” అని హెచ్చరించింది. సన్నగా చినుకులు మొదులయినయ్.

ఊరెలపల తోపు దగ్గిరకొచ్చేపాటికి వాన పెద్ద దైంది. కమలమ్మ, కృష్ణమూర్తి గబక్కన ఒక చింతచెట్టు కిందకి చేరారు.

“దీని మొదులార! కూసేపుంటే ఇంటికెల్లిపొయ్యే వాళ్లం,” అని కమలమ్మ వానని తిట్టింది.

చెట్టు సందుల్లోంచి చినుకులు మీద పడతుంటే అమ్మ దగ్గిరికి జరిగాడు. చేతుల్లో తూనీగని వదిలేశాడు.

వాడి తలమీద కొంగు గప్పింది కమలమ్మ. మసక చీకట్లో తోపును చూస్తే వాడికెందుకో తెలవని దిగులు, భయం కలిగినయ్.

"అమ్మా రాత్రిపూట తోపులో దెయ్యాలుంటయ్యే?" అడిగాడు అమ్మని.

"నీ మొకం, పిచ్చిపిల్లాడా," కమలమ్మ వాణ్ణి దగ్గరికి తీసుకుంది.

"మరి నరసయ్యేంది అట్ట జెప్పాడు? వాడొక మారి కొరివిదెయ్యాన్ని జూశాడంట."

"అయ్యన్నీ పిచ్చిమాటల్లే," చెప్పింది కమలమ్మ తేలిగ్గా.

"మన సింతలతోపు ఎప్పుడు మొలిసిందే?"

"ఏమూడు తరాలైందో," చెప్పింది కమలమ్మ.

పెద్దవాన తగ్గింది. ఇద్దరూ ఊళ్లోకి కదిలారు.

*

దీపాల పండుగ రానే వొచ్చింది. వరదయ్య కొడుకు కోసం కంసాలితోటి రోలు, రోకలి చేయించాడు. కృష్ణమూర్తి గంధకం, పోటాష్ కొనుక్కోని కర్ర చివర రోట్లో వేసి, తాడుతో రోకలి బిగించి, వినేవాళ్ల చెవులు దిబ్బిర్లుబడేటట్టు ధనాధన్‌మని వోగిచ్చటవే మోగిచ్చటం. సీతారామయ్య కొట్టో కాసిని మతాబులు, కాకరప్పువ్వొత్తులు, టపాకాయలు కొనిపిచ్చుకున్నాడు. అమాసరాత్రి కృష్ణమూర్తి, నరసయ్య ఇంకా వాళ్ల ఈడు వాళ్లు కొంతమంది దీటీలు వెలిగిచ్చుకోని వీధులమ్మట, 'దివ్వీదివ్వీ దీపావళీ, మళ్లీ వొచ్చే నాగులచవితి,' అని అరుచుకుంటా బొటిరాళ్ల మీదకి బొయ్యి రాత్రి పొద్దు పొయ్యేదాకా చేతులు నెప్పి పుట్టేటట్టు తిప్పారు. ఊళ్లో పండుగ సందడి పెద్దగా లేదు. తొలకరి పంటలు బాగుంటే పండగ వెలిగిపొయ్యేది.

కృష్ణమూర్తి ఇంటికొచ్చి అన్నం దిని నిద్రబొయ్యే పాటికి రాత్రి పొద్దుబొయ్యింది. తెల్లారి ఎండెక్కిన తర్వాత నిద్దర లేచాడు. కళ్లు నులుముకొని బయటికొచ్చేపాటికి వేపచెట్టు కింద నాన, రామారావు ఏందో మాట్లాడతన్నారు.

"నే ముందే చెప్పలా! ఈ కాగితాల వల్ల పనేమవుద్దని?" అంటున్నాడు వరదయ్య, నోట్లో వేపపుల్ల నమిలి తుపుక్కున ఊశాడు.

"అయితే అవనీ, కాకపోతే కాకపోనీ, మన పని మనం చెయ్యాలగదా! పని గాకపోవటం కంటే మంత్రి గారి వైనమే ఘోరంగా ఉంది. ఇంతమందిం పాటూరు బొయ్యి కాగితం ఇస్తే సరిగ్గా చూణ్ణయినా చూడలా. అటుఇటూ దిప్పి తర్వాత చూద్దామని, పర్యటనకి ఆలిసెమవుతుందని కారెక్కి పొయ్యాడు. ఏడికి బోతార్లే ఓట్ల కోసం మళ్లొస్తారుగా! ఊరంతా ఒక కట్టు మీదుంటే ఏమైనా జరగొచ్చు," అన్నాడు రామారావు.

కృష్ణమూర్తికి వాళ్ల మాటలు బాగా అర్థంగాలా. ఓటు అనే మాట వాణ్ణి పట్టుకుంది.

"ఓటంటే ఏంది బాబాయ్!" అనడిగాడు రామారావుని. రామారావు నవ్వి ప్రభుత్వం, ఎన్నికలు, ఓట్ల సంగతి రెండు మూడు ముక్కల్లో తేలిగ్గా చెప్పాడు. సాయంత్రం లెక్కలు చెప్పిచ్చుకోటానికి రమ్మన్నాడు.

"ఇయ్యాల బడికెల్లేదుందా?" అడిగాడు వరదయ్య కొడుకుని. కృష్ణమూర్తి బుద్ధిగా తలూపి మొకంపుల్ల కోసం గబగబా చెట్టెక్కాడు.

*

చలికాలం. పొగ తోటలు ఎక్కొచ్చినయ్. "ఇయ్యేడు బాకీలు చుస్తాగా తీరిపోతయ్లే పిల్లాణ్ణి కూడా సదివిద్దాం," అని చెప్పాడు వరదయ్య కమలమ్మతో. మార్గశిరంలో గాలివాన రాటంతో రైతుల గుండెలు దడదడలాడినయ్. పెద్ద వాన గాకపోయినా భుజాలెత్తు పెరిగిన పొగతోటలు దెబ్బతిన్నయ్. ఎక్కువమంది హెచ్.ఆర్. రకమే వేశారు, తెగుళ్లకి తట్టుకుంటదని. అయినా వానలకి మచ్చతెగులు తప్పలేదు. రంగూ, నాణ్యం తగ్గిపోతయ్. కొత్తగా వేసిన పత్తిచేలు మాత్రం వానలకి తిప్పకోని బాగుండయ్. ఎకరానికి దిగుబడి పన్నెండు క్వింటాళ్లకి తగ్గదంటన్నారు. పొగాకేసి తప్పు జేశానా అని దిగులుపడ్డాడు వరదయ్య. పొగతోటలు సరిగ్గా కాకపోతే అప్పులు దీరటం కష్టమే. పొగాకు ఎగుమతులు బాగుంటయ్యనే అందరూ అనుకోటం, రేటు అందుకుంటే తిరుగులేదు.

సీజన్ మొదలైంది. వరదయ్య ఇంటి పక్క సాంబయ్యతో కలిసి పొగాకు బేరన్ చెరిసగం లెక్కన అద్దెకు తీసుకున్నాడు. బొగ్గు తోలించాడు. డబ్బు పెగలకపోతే బొగ్గుకి సాంబయ్యే సర్దాడు. ఆకు విరవటానికి ముఠాని మాట్లాడుకున్నాడు. వేకువజామునే ముఠా బళ్ల మీద బయల్దేరటం, తెల్లగా తెల్లారేపాటికి పొగాకుతో బళ్లురాటం, ఆడకూలీలు రొండు రొండు ఆకులు అందిస్తంటే మగాళ్లు వాటిని పురికొసకి మెలేసి చకచకా గుర్రాలకి కట్టటం, ఆకు కర్రల్ని బేరన్లో సర్దటం, పొయ్యిలో బొగ్గేసి మండించటం ఇదంతా కృష్ణమూర్తికి చిత్రంగా ఉంది. అన్నిట్లోకి వాడికి ఆకులు పురికొసకి తొందర తొందరగా మెలేసి గుర్రాలకి కట్టటం చానా అబ్బరంగా ఉంది. పొదున్నే వీధి మలుపులో పొన్నాయి చెట్టు కింద రాలిన పూలు తెంపి బూరచేసి ఊదుకుంటా బేరన్ దగ్గిరికి పోవటం, పొయ్యి ముందు చలిగాచుకోటం వాడికలవాటై పొయ్యింది. వరదయ్యకి పనుల్లో చెయ్యా

డక బేరన్లో బొగ్గేసే పనికి సుబ్బాయ్‌ని పెట్టుకున్నాడు. సుబ్బాయ్ చావల్తో పొయ్యి తలుపుదీసి బొగ్గేస్తంటే తనూ వేస్తానని పట్టుబట్టాడు కృష్ణమూర్తి. 'ముందు చావల్ని మొయ్యి, సూద్దాం,' అన్నాడు సుబ్బాయ్. కృష్ణమూర్తి వల్ల కాలేదు. కాకపోతే అప్పుడప్పుడు బేరన్లో తగిలించిన టెంపరేచర్ గొట్టం తాడుతో లాగి అద్దంలో నుంచి చూసి చెప్పేవాడు. ఒక్కోరోజు సుబ్బాయ్ ఎక్కడియ్యో జొన్నకంకులు దెచ్చి ఊచబియ్యం గొట్టి చావల్లో పోసి బేరన్ పొయ్యి బొగ్గుల మీద వేయించేవాడు. అవి కృష్ణమూర్తికి బొవ్ రుచిగా ఉండేయి...

పొగాకు బేరన్ దిగింది. కొట్టం దగ్గరే పందిరేసి గ్రేడింగ్ మొదులుబెట్టారు. మజ్జాన్నం స్కూల్లో ఇంటి బెల్లు కొట్టంగానే కృష్ణమూర్తి కొట్టం దగ్గిరికి పరిగెత్తేవాడు. చెల్లెలు నిద్రపోతంటే కమలమ్మ గూడా గ్రేడింగ్ చేస్తంది. వరదయ్య చెక్కులు గడతన్నాడు. వెంకటసుబ్బమ్మ ఇంకా ముగ్గురు ఆడ కూలీలు వుండారు. వెంకటసుబ్బమ్మకెందుకో కృష్ణమూర్తంటే ఉచ్చిలి.

"పిల్లాడేందమ్మా అట్ట సిక్కిపోతన్నాడు రోజు రోజుకీ?" అంది కమలమ్మతో,

"పెట్టింది సరిగా తింటేగా? వాడి ఆటలేందో వాడేందో," చెప్పింది కమలమ్మ.

బళ్లో అందరికన్న ఈయనే మిగులంటగా? పిలగాడా! నువ్వు కలట్టరైంతర్వాత నన్ను పెళ్లిజేసుకుంటావా!" అనడిగింది వెంకటసుబ్బమ్మ నవ్వుతా.

"నిన్నేంజేసుకోను?" తెగేసి చెప్పాడు కృష్ణమూర్తి. వాడి మొకం కందగడ్డకి మల్లే అయ్యింది. కూలీలు నవ్వారు.

పదకొండు చెక్కలకన్న కాలా పొగాకు. ఒకటో నంబరు తక్కువే. రేట్లు ఎట్ల పడతయ్యోనని వరదయ్యకు దిగులు బట్టుకుంది.

*

ఎండలు ముదురుతున్నయ్. కృష్ణమూర్తికి పరీక్షలు దగ్గరబడ్డయ్. పిల్లాడి పై చదువు సంగతి ఆలోచించమంది కమలమ్మ. ఊళ్లో హైస్కూలు లేదు. టౌన్లో చదివించటమంటే మాటలా? ఇంటి పరిస్థితి బాగా లేదు.

పొగాకు అమ్మలేదు. వడ్డీలు పెరిగిపోతున్నయ్. పెళ్లాం మాటలకి ఊ కొట్టి ఊరుకున్నాడు వరదయ్య.

ఉలవపాడు నుంచి వరదయ్య తోడల్లుడు తిరపతిరావు వొచ్చాడు చుట్టంచూపుగా. ఆ మాటా ఈ మాటా అయ్యింతర్వాత కృష్ణమూర్తి చదువు సంగతి అడిగాడు. సంగతి తెలుసుకొని, "మా ఊళ్లో ఐస్కూలుందిగా! ఆడ పడెయ్యరాదా! ఈడూ మా వోడూ తోడుగా సదువుకుంటారు," అన్నాడు. కమలమ్మకీ మాట బాగానే వుంది. 'సొంత చెల్లెలేగదా ఆడుంది? తనంటే ఆపేక్ష. బాగానే జూసుకుంటది పిల్లాణ్ణి. సక్కంగా సదువుకుంటున్న పిల్లాణ్ణి ఎయ్యో యిబ్బందులజెప్పి మానిపిత్తే అయ్య మాదిరి ఎద్దు ముడ్డి బొడుసుకోవాల్సిందేగా,' అనుకుంది.

"సరే సూద్దాంలే," అన్నాడు వరదయ్య.

"ఇంకా సూసేదేందన్నయ్యా మళ్లీ స్కూలు దెరిసేలోపు మీ మరదలొచ్చి పిల్లాణ్ణి తీసికెల్లిద్ది. చాకిరీ చేసి జేసి మనమేం సంపాదిచ్చాం గనక. ఆళ్లయినా సదువుకుంటే ఏదో ఒక దారి జూసుకుంటారు," అన్జెప్పాడు తిరపతిరావు. మరే అంది కమలమ్మ.

*

ఊళ్లో పుకారుబుట్టింది. పొగాకు రేటు పడిపొయ్యిందని. ఎగుమతి ఆర్డర్లు నిలిచిపొయ్యినయ్యంట. ప్రభుత్వం నిర్ణయించిన దాని కన్న రైతులు ఎక్కువ పొగాకేశారనీ, డిమాండ్ లేక కొనుగోళ్లే తగ్గినయ్యనీ రకరకాల సంగతులు వింటున్నాడు వరదయ్య. ఒకేపు బాంకి వడ్డీ, కొట్లో ఖాతా పెరిగిపోతన్నాయ్. పొగాకు చెక్కులన్నీ పంచలో పడుండయ్.

టౌన్లో పొగాకు రైతుల సమావేశం. రామారావుతో కలిసెల్లాడు వరదయ్య. రైతు నాయకులు, ప్రభుత్వాధికారులు, బోర్డు అధికారులు అంతా జేరారు. రైతులు ఉద్రేకంగా వుండారు. వేరే దేశాల నుంచి ఆర్డర్లు వచ్చేదాకా ఓపిక పట్టాలని అధికారులు జెప్పారు. ఈ లోపు ప్రభుత్వమే ఎస్.టి.సి.ద్వారా పొగాకు కొనుగోలు చెయ్యాలని రైతు నాయకులు పట్టుబట్టారు. పైపై హామీలైతే దక్కినయ్.

"దొంగనాయాళ్లు. పొగాకు బోర్డులో రైతుల పేరుతో యాపారస్తులుంటమేంది?" అన్నాడు వరదయ్య.

"ఇంకా రైతులందర్నీ కూడగట్టి ఉద్యమం జేస్తేగాని పని జరగదు," అన్జెప్పాడు రామారావు. రైతుల్లో కట్టుబాటు లేదుగందా,' అనుకున్నాడు వరదయ్య. రామారావు కాలికి బలపం గట్టుకొని చుట్టుపక్కల ఊళ్లన్నీ దిరిగాడు. ఊళ్లో కుర్రకారుని కదలేశాడు. మొత్తం మీద రైతులు కదిలి రాస్తారోకోలు జేశారు. టౌన్లో నిరాహారదీక్షలు జరిగినయ్. చివరాఖరికి పొగాకు కొంటానికి ఎస్.టి.సి. రంగంలో కొచ్చింది. అయితే అప్పటికే బాకీలు తట్టుకోలేని రైతులు ప్రైవేటు వ్యాపారస్తులకి అయినకాడికీ పొగాకమ్ముకున్నారు.

వేలం కేంద్రాలు దెరిచిన వుషారు రైతుల్లో నాలుగు రోజులు గూడా నిలవలేదు. బంగారంలాంటి ఒకటోనెంబరు పొగాకు గూడా పన్నెండొందలకి మించి

పలకలేదు. వరదయ్యకి పొగాకంతా అమ్మేడు బొయ్యిందిగానీ పట్టుమని ఎనిమిదేలు వచ్చేపాటికి గగనమైంది. ఏ ముక్కులోకి చాలతయ్? కొట్లో బాకీ, బాంకి బాకీ, సీజన్ ఖర్చులకోసం పట్నంలో మందుల కొట్లో దెచ్చిన బాకీ అన్నీ కళ్ల ముందు తిరిగినయ్.

"అంతా మోసం. ఆరుగాలం మనం సెమటోడ్చి పండితే ఆడెవుడో వచ్చి కనాకష్టంగా రేటు గట్టటమేంది. రామారావు జెప్పినట్టు ఇదంతా దోపిడీయే?" అన్నాడు వరదయ్య కమలమ్మతో. కమలమ్మ మనాదేసుకుంది. రేపుణ్ణుంచి ఇల్లు గడిసేదెట్టా?

*

"ఇయ్యాల తోపులో కోతికొమ్మచ్చి ఆడుకుందాం రా చానామంది వత్తన్నారు," అని చెప్పాడు నరసయ్య కృష్ణమూర్తితో ఇంటి దగ్గిరకొచ్చి.

మిట్ట మజ్జానం. కమలమ్మ లోపల పనిలో వుంది. చెల్లెలు నిద్రపోతంది. పంచలో కోడిపిల్లల అలికిడి తప్ప అంతా నిశ్శబ్దంగా ఉంది. వరదయ్య ఇంట్లో లేడు. కృష్ణమూర్తి ఒక్క లగూ దీశాడు.

తోపులో నీడగానే ఉంది. పిల్లలు పదిమందిదాకా తయారయ్యారు. కాసేపు పండిన చింతకాయలు కోసుకుతిన్నారు. తర్వాత చింతచెట్టు మొదలు దగ్గిర నరసయ్య గిరిగీసి కర్రపుల్ల కాలికింద నుంచి దూరంగా విసిరాడు. ఆ పుల్ల తేటానికి రాముడు పరిగెత్తగానే అందరూ గబగబ చెట్లెక్కారు, రాముడికెవరూ చిక్కటం లేదు. ఒక్కొక్కడు కొమ్మల్లోంచి దూకి వాడి కందకుండా గిరిలోకి పరిగెత్తుతున్నారు. ఇంతలోకి చిటారుకొమ్మ మీద నుంచి నరసయ్య పెద్దగా కేకేశాడు.

"అరే కిట్టమూర్తీ అక్కడేందో ఏలాడతంది సూడరా."

కృష్ణమూర్తి పరీక్షగా చూశాడు. ఇద్దరు ముగ్గురు పిల్లలు మళ్లీ చెట్టెక్కారు. దూరంగా ఇంకో చింతచెట్టు కొమ్మకి ఎవరో ఏలాడబడ్డట్టుంది. అంతా గబగబా అక్కడికి పరిగెత్తారు. చింతచెట్టు కింద కొమ్మకున్న నేలకి గజమెత్తున నారాయణ వాళ్ల నాన్న పుల్లయ్య శరీరం వేలాడతంది. పైపంచకి ఉరేసుకున్నాడు. ఎప్పుడు ప్రాణం బొయ్యిందో కళ్లు తెరుచుకొని, నాలిక బయటికొచ్చి అంతా భయంకరంగా ఉంది. కృష్ణమూర్తికి చిరు చెమటలు బుట్టుకొచ్చినయ్. పిల్లలంతా భయంతో గుండెలు దడదడలాడతా ఊళ్లోకి పరిగెత్తారు.

ఊరంతా గుప్పుమంది. జనమంతా పోయి చూశారు. అప్పులెక్కువై ఉరేసుకున్నాడు పుల్లయ్య. పొగాకేసి ఆరిపొయ్యాడు. ముగ్గురాడ పిల్లలు, నారాయణగాక. ఎవరికీ చెప్పకుండా రాత్రికి రాత్రే ఈ ఘోరం జేశాడు. నారాయణ గోలగోలగా ఏడుస్తుంటే కృష్ణమూర్తికీ ఏడుపొచ్చింది. పుల్లయ్యతాత తనంటే ఎంతో ఆపేక్షగా వుండేవాడు. బాగా చదువుకోమని చెప్పేవాడు.

"పుల్లయ్యతాత ఎందుకు చచ్చిపొయ్యాడు నాన్నా?" అని రాత్రి అడిగాడు తండ్రిని. పక్కనే రామారావు గూడా ఉండాడు.

"గవర్నమెంట్ చంపేసిందిరా," చెప్పాడు రామారావు గంభీరంగా.

కృష్ణమూర్తి కళ్లముందు పుల్లయ్య తాత శరీరమే కనబడుతుంది. రాత్రి నిద్రలో జరం వచ్చింది కలవరింతలు మొదలుపెట్టాడు. కమలమ్మ కళ్లనీళ్లు పెట్టుకుంది. దిష్టితీసింది. వరదయ్య డాక్టర్ని లేపి తీసుకొచ్చాడు. ఇంజక్షన్ చేశాడు డాక్టరు. రెండో రోజు మాయెటేళకిగాని జరం తగ్గలేదు.

*

ఎన్నికల సందడి మొదలైంది. గోడలమీద కాగితాలంటిచ్చారు. మైకులు, జీపులు వచ్చి పోతన్నాయ్. ఊళ్లోకి జీపులు రాంగనే పిల్లకాయలు వెంటబడి కాగితాలందుకొంటున్నారు. బైటి హడావుడి దప్ప ఊళ్లో వుషారులేదు. వరసగా నాలుగేళ్ల నుంచీ పంటలు దెబ్బతింటంతో రైతులంతా దిగాలుగా ఉండారు. పుల్లయ్య తాత చావు చానామంది రైతుల గుండెలమీద దెబ్బదీసింది.

అప్పుల మధ్య వరదయ్య కేంజెయ్యాలో పాలుబోవటంలా. కుంటచేను అరెకురం బేరంబెట్టాడు. ఎంతకాలం ఈ రొండు మూడెకరాల్లో పండీ పండక యీడగిలబడతం? ఉన్నట్టుండి వరదయ్యకి చింతల తోపు కొట్టేద్దామనే ఆలోచన వచ్చింది. పుల్లయ్య అందులో ఉరేసుకున్నప్పట్నించి తోపుమీద భ్రమ పోయింది. దానిమీద రాబడీ లేదు. సుబ్బరంగా రొండెకరాల పత్తిచేనవుద్ది. అంతా కలుసుబాటుగా వుంటే వచ్చే యేటికి బాకీలు తీరిపోతాయ్. పెళ్లానికీ ఆలోచన జెప్పాడు.

"పిచ్చా. చాదస్తమా! తాతలనాటి తోపు కొట్టేద్దామంటావేంది, కలిసొత్తే యీ పొలం జాలదా!" అంది కమలమ్మ. అయినా వరదయ్యకి ఆ ఆలోచన పోలా.

కృష్ణమూర్తికి ఐదో తరగతి పరీక్షలైపోయినియ్. ఉండ పదిమంది పిల్లల్లో వాడే ఫస్టు. కోదండం పంతులుగారు పనిమాలా ఇంటికొచ్చి వాణ్ణి హైస్కూల్లో జేర్పిచ్చాల్సిందేనన్నారు.

"ఏరా సదువుతావా?" అని వరదయ్య అడిగితే కృష్ణమూర్తి 'ఓ' అన్నాడు. తొందరగా చదువుకొని డాక్టరు

గావాలని వాడి వుబలాటం. కమలమ్మ గూడా పట్టు బట్టింది.

ఆరోజు మాయెటేల రాములవారి గుడి దగ్గిర కృష్ణమూర్తి, ఇంకా సావాసగాళ్లు గోలీలాడతన్నారు. మండపంలో పదిమందిదాకా పెద్దాళ్లుండారు. ఒక్కొక్కళ్లే జనం పోగవుతున్నారు. గోలీలాటలో కృష్ణమూర్తికి మంచి గురి ఉంది. పొద్దుగూకేపాటికి ఆటలో జేబు నిండా గోలీలు వచ్చినయ్. తర్వాత పిల్లలంతా గోలీలాట ఆపేసి వాలింకి ఆట మొదలుబెట్టారు. నరసయ్య కాలితో గుండ్రంగా పెద్ద గిరి గీస్తా తిరుగుతా పాడతంటే తక్కిన పిల్లలు అందుకొన్నారు.

"వాలిం కోలింకే!"

"చంద్రా వాలింకే."

"చెట్టును గొట్టేదెవరు?"

"చేమల పుల్లాయ్."

"వాణ్ణి గొట్టి... వాణ్ణి గొట్టి..."

"వీణ్ణి గొట్టి... వీణ్ణి గొట్టి... "

"కట్టకింద చిన్నెంకణ్ణి గొట్టండీ."

అందరూ చిన్నెంకడి మీద బడంగానే వాడు గిరి బయటికి పారిపొయ్యాడు. గిరి చుట్టుతా అటుదిరిగీ ఇటుదిరిగీ లోపలున్న వాళ్లని బయటికి లాక్కెళ తన్నాడు. లాక్కెళ్లేటప్పుడు దబిడీదిబిడీ దెబ్బలు బాగనే పడతన్నయ్. అంతా గోలగోలగా ఉంది.

"ఆరే మీ ఆటలాపండ్రా." ఎవరో పెద్దాయన అరిచాడు మండపంలోంచి. పిల్లలు ఆటలు కట్టి పెట్టారు.

ప్రెసిడెంటు వెంకటేశ్వరరరావు గుడి మండపం లోకి రాంగనే రైతుల మల్లగుల్లాలు మొదలయినయ్. ఎవరో వచ్చి మండపంలో మైకు బెట్టారు. దాదాపు ఊళ్లో రైతులంతా మండపం దగ్గిరికి జేరారు. వరదయ్య ఒక పక్కన నిలబడ్డాడు. కృష్ణమూర్తికీ, నరసయ్యకీ సంగ తేందో తెలవలా. ఇంతలో బయ్యన నాలుగు కార్లొచ్చి మండపం పక్కన ఆగినయ్. నల్లగా నిగనిగలాడతన్న లావాటి మనిసిని జూసి అడుగో మంత్రిగారొచ్చారు అన్నారెవరో. రెండో కార్లోంచి దిగినాయన్ని జూసి ఆయనే ఎలక్షన్ కాండిడేటు అనుకున్నారు. అందరికీ దణ్ణంబెట్టి మంత్రి, అభ్యర్థి కుర్చీల్లో కూర్చున్నారు. ముందు ప్రెసిడెంటే మైకు దీసుకొని అందర్నీ మన పార్టీకి ఓటెయ్యమని అడిగాడు. తర్వాత మంత్రిగారు అందు కొని రైతుల సమస్యలు ప్రస్తావించి, తొందర్లో వాటిని దీరుస్తానని వాగ్దానం చేశాడు.

"ఎప్పుడో జేసేది తరవాత సంగతి. ఇప్పటికేం జేశారో చెప్పండి. నాలుగేళ్ల నుంచి రైతుల పరిస్థితి గోరంగా ఉంది. ఇయ్యేడైతే గుల్లగుల్లయిపొయ్యారు. పొగాకుకు రేటు లేకుండా జేసి ఈ గవర్నమెంటే మా కొంప ముంచింది," అన్నాడొక రైతు ఉద్రేకంగా.

అభ్యర్థి మొకం నల్లబడింది. మంత్రి నవ్వలేక నవ్వాడు.

"ఇప్పుడెట్టాగూ పొగాకు సీజన్ అయిపొయ్యింది గదా! వచ్చే యేడు ముందునుంచే ఎగుమతి ఆర్డర్ల కోసం ప్రయత్నిద్దాం. మీకు గిట్టుబాటు ధర దొరికేట్టు చెయ్యటం నాదీ పూచీ," అని చెప్పాడు నిభాయించు కుంటా.

"ఇట్టాంటి మాటలు నమ్మే ఈ కాడికొచ్చాం, మీరు, ఈ పొగాకు కంపెనీల వాళ్లు కుమ్మక్కై ఇదంతా జేస్తన్నారు. పొగాకు ఎగుమతుల పేరన దేశాల్నే మోసం జేసినవాళ్లని మీరేంజేశారు? ఈ అభ్యర్థి వాళ్ల తాలూ కేగా? కంపెనీలు పెట్టిన పదేళ్లలో వాళ్లు కోటీశ్వరులై పొయ్యారు. ఏళ్ల తరబడి చాకిరీ జేస్తన్న రైతులేమో మట్టిగొట్టుకు పొయ్యారు. నాలుగు మైళ్ల దూరంలో కిష్ట కాలవుంటే అది రాకుండాజేశారు. ఈ నల్లనేలల్లో పొగా కేస్తే బంగారం పండిద్దనీ, ప్రతి రైతూ లక్షాధికారి అవు తాడనీ అరిసేతుల్లో వైకుంఠం చూపించారు. ఇప్పుడీ చుటుపక్కల ఊళ్లల్లో జరుగు తున్నయ్యి తాకట్టులూ, జప్తులూ, ఉరేసుకోవటాలూ... ఇంకా ఏంజూసి మీకు ఓటెయ్యమంటా?" అని రామారావు నిలదీశాడు.

అభ్యర్థి బిత్తరపోయి చూస్తన్నాడు.

"ఊళ్లంతా దొంగనాయాళ్లు" అన్నాడొక రైతు.

ఆ మాట మంత్రి చెవినపడింది. బి.పి. మూలం గా ఉద్రేకం ఆపుకోలేకపొయ్యాడు. "చెప్పేది వినకుండా మీరు మరీ మూర్ఖంగా ప్రవర్తిస్తన్నారు," అన్నాడు తీవ్రంగా.

అప్పుడుదాకా మండపం స్తంభాని కానుకొని ఈ మాటలన్నీ వింటన్న వరదయ్యకి కోపం నసాళాని కంటింది. "ఏంది ఇంకా నువ్వు జెప్పేది నా ..." అంటా చేతులో ఉన్న ములుగర్ర పైకెత్తాడు. కళ్లెర్రబడ్డవి. బుసలు గొట్టాడు. మంత్రికీ అభ్యర్థికీ దడబుట్టింది. ప్రెసిడెంటుతో ఏందో మాట్లాడి మంత్రి గబగబా కారెక్కాడు. వరదయ్య తుపుక్కున ఉమ్మేశాడు.

పిల్లలంతా 'హే' అని గోలకి లేచారు. కార్లు బోతంటే ఎనకమాలే పరిగెత్తారు. కృష్ణమూర్తికి ఊహ దెలిసినప్పట్నుంచి వాళ్ల నానకి అంత కోపం రాటం ఎప్పుడూ చూడ్లా. ఎందుకోగానీ వాడికీ ఉక్రోషం వచ్చింది. మాంచిరాయి దీసుకోని వెనక కారు అద్దం పగిలేటట్టు గురిచూసి విసిరాడు.

రైతులు మండపం దగ్గిరే మల్లగుల్లాలు బడ్డారు. ఈ నేలన్నీ మాగాణిలయితే తప్పితే మన బాధలు తీర వన్నాడు రామారావు. సాగర్ నీళ్లకోసం గవర్నమెంటుని పట్టుబట్టాల్సిందేనని ఇంకో రైతు మాట్లాడాడు. అప్పుడుదాకా ఊళ్లోకి ఏ పార్టీవాళ్లనీ అడుగుపెట్ట నియ్యొద్దనుకున్నారు రైతులు, చుట్టుపక్కల ఊళ్ల రైతుల్నీ కలుపుకోవాలనే ఆలోచనొచ్చింది. ప్రెసిడెంటు పక్షానున్న నలుగురైదుగురు తప్పిచ్చి తక్కిన రైతు లందరిదీ ఒకటే మాట.

*

ఒకరోజు నరసయ్య పరిగెత్తుకుంటావొచ్చి, "ఆరే, మీ సింతలతోపు కొట్టేత్తన్నార్రా," అని చెప్పాడు.

వాడికేం అర్థంగాలా. తోపు కొట్టెయ్యట మేంది? అది లేకపోతే ఏంవుంది? వాడి ఆటలూ, పాటలూ అన్నీ తోపుతో ముడిబడి వుండయ్.

ఇద్దరూ తోటకేసి పరిగెత్తారు. అప్పటికే కూలీలు సగం చెట్లు పడగొట్టారు. కొమ్మలు రంపాలతో కోస్త న్నారు. వరదయ్య దగ్గిరుండి చూస్తన్నాడు. చెట్లు పడిపోయిన చోటంతా బోసిగా, నీడ లేకుండా వెలితిగా కనబడతంది. కృష్ణమూర్తి కెంతో యిష్టమైన పెద్ద చింత చెట్టు పడిపొయ్యి వాడివంకే దీనంగా చూస్తన్నట్టుంది. వాడికి కళ్లమ్మట నీళ్లు దిరిగినాయ్.

"నానా," అన్నాడు, వరదయ్య దగ్గిరికి బొయ్యి.

"ఏందిరా?" అడిగాడు వరదయ్య కూలీలు జేసే పనివంకే జూస్తా.

"చెట్లెందుకు పడేత్తన్నారు!"

"ఇయ్యన్నీ ఉండేం ఉద్ధరిత్తన్నయ్‌లే! కొట్టేసి సేను జేద్దామని. వచ్చే యేడు పత్తి ఎయ్యొచ్చు," చెప్పాడు వరదయ్య. కానీ తన మాటల్లోనూ విచారమే.

కృష్ణమూర్తి ఇంకేం మాట్లాళ్లేకపొయ్యాడు. దిగులుగా నరసయ్యతో పాటు ఇంటికొచ్చాడు. కమలమ్మ పంచలో కూచుని చేటలో బియ్యంలో రాళ్లేర తంది. పక్కనే పిల్ల. తల్లి పక్కన జేరి, "అమ్మా తోపు కొట్టే త్తన్నారే," అన్నాడు.

"ఏందో నాయనా ఏంజెయ్యటానికీ కాళ్లూ సేతు లాట్టంలేదు. పంటలు జూత్తే అట్టుండయ్. బాకీలు దీరలేదు. తోపుకొట్టేసి పొలం జేద్దామని మీ నాన! తరాల నాటి తోపు. మీ ముత్తాత ఎందుకేశాడో ఏశాడు. పచ్చగా వున్న చెట్లని గొట్టి సేను జేసేదేంది? సెపితే యినడు మీ నాన," అంది కమలమ్మ.

చానరోజుల్దాకా కృష్ణమూర్తి ఏందో పోగొట్టు కున్నాడికిమల్లే దిగులుగా ఉండిపొయ్యాడు. ఎగురు తున్న తూనీగ రెక్కలిరగదీసినట్టయింది. ఉలవపాడు నుంచి కమలమ్మ చెల్లెలు కుమారి వొచ్చింది కొడుకుతో పాటు. వాడి కొత్తబట్టలు, నాజూకు చూసి కృష్ణమూర్తి సిగ్గుపడ్డాడు. తనకి మంచి గుడ్డలే లెవ్వు. ఉన్నయి మాసిపోయినియ్. ఒక్కటే దాపుడు చొక్కా. కుమారి కొడుకు మాత్రం బిడెం లేకుండా కాసేపుట్లోనే కృష్ణ మూర్తితో కలిసిపొయ్యాడు. ఇద్దరూ నరసయ్యతో కలిసి ఆడుకోటానికి బొయ్యారు.

కుమారి ఆ రోజుండిపొయ్యింది. మరసటిరోజు కృష్ణమూర్తిని దీసుకెళ్తానంది. పిల్లాడు పైకి చదవబో తన్నందుకు కమలమ్మకి సంతోషంగా ఉన్నా పంపిచ్చ టానికి బాధపడింది.

"ఇక నుంచీ అబ్బాయ్ నీ కొడుకేనే," అని కళ్ల నీళ్లు పెట్టుకుంటూ చెల్లెలికి అప్పజెప్పింది.

కృష్ణమూర్తి బిక్కమొకం వేసుకున్నాడు. వాడి తల నిమిరి దగ్గిరికి తీసుకుంది కుమారి.

వరదయ్య చాటుగా కళ్లు తుడుచుకున్నాడు. ఊరికెళ్లిపోతన్నట్టు సావాసగాళ్లకి చెప్పొచ్చాడు కృష్ణ మూర్తి. నరసయ్య వాడి వెంటే వుండాడు.

ఊరుదాటి డొంకదారిన మైలుపోయి బస్సె క్కాల. వరదయ్య సవారి బండి గట్టాడు. కృష్ణమూర్తికి లోపలంతా చెప్పలేని దిగులుగా వుంది. వాడి చిన్నతన మంతా ఆ ఊరుతో అల్లుకుపోయింది. ఇపుడెవరో తెంపేస్తున్నారు. మళ్లీ ఎన్నిరోజులకొస్తాడో? బండి ఊరు చివర చెరువుకట్ట మీద కొచ్చినాక వొక్కసారి వెనక్కి దిరిగిచూశాడు కృష్ణమూర్తి. ఊరు ఊరుగానే సడీ సప్పుడు లేకుండా వుంది. ఊరు మీద చింతలతోపు మాత్రం కనబట్టంలా. అంతా వెలితి. 'కిట్టమ్మా... గోపాల కిట్టమ్మా...' అంటా ఎవరో పాడతన్నట్టనిపించింది కృష్ణ మూర్తికి. వెనక్కి మళ్లీ చూశాడు. ఎవురూ లేరు. వాడి కళ్లమ్మట గిరగిర నీళ్లు దిరిగినియ్.

ఆహ్వానం మాసపత్రిక, నవంబర్ 1995